

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
POSLOVNE PREVARE IN NAPAKE V RAČUNOVODSKIH IZKAZIH

Ljubljana, marec 2010

NINA ŽOHAR

IZJAVA

Študent/-ka NINA ŽOHAR izjavljam, da sem avtor/-ica tega diplomskega dela, ki sem ga napisal/-a pod mentorstvom doc. dr. SERGEJE SLAPNIČAR, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 POSLOVNE PREVARE IN NAPAKE V RAČUNOVODSKIH IZKAZIH	2
1.1 Značilnosti poslovne prevare in napake	2
1.2 Najpogostejše prevare v računovodskih izkazih	2
1.2.1 Povezava med operativnim tveganjem in prevaro	3
1.2.2 Prevarantsko računovodsko poročanje	3
1.2.3 Poneverjanje sredstev	4
1.2.4 Korupcija	5
1.2.5 Primeri okoliščin, ki nakazujejo možnost prevar pri posamezniku in poslovodstvu	5
1.2.6 Šest večjih skupin, pri katerih je velika možnost za nastanek prevare	7
1.3 Statistika prevar	7
1.4 Odziv na prevare v ZDA, Evropski uniji in Sloveniji	10
1.4.1 Sarbanes-Oxleyjev zakon	10
1.4.2 Direktiva o obveznih revizijah	11
1.4.3 Zakon o revidiranju	12
2 REVIZORJEVA ODGOVORNOST ZA OBRAVNAVANJE POSLOVNIH PREVAR PRI REVIZIJI RAČUNOVODSKIH IZKAZOV	13
2.1 Revizorjeva odgovornost pri revidiranju podjetja	13
2.1.1 Pomen notranje revizije v podjetju	13
2.1.2 Revidiranje podjetja, delovanje notranjih kontrol in opredelitev tveganja	13
2.2 Naloge poslovodstva za preprečevanje in odkrivanje prevar	15
3 PREVARE IN CELOVITO TVEGANJE	16
3.1 Ocena tveganja za nastanek prevare	17
3.2 Forenzično računovodstvo	18

3.3 Analiza Deloittovega forenzičnega centra o uspešnosti kontrole prevar v podjetjih.....	19
3.4 Nekaj ključnih elementov za odpravljanje prevar in celovitega tveganja.....	20
SKLEP	22
LITERATURA IN VIRI	24

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Število prevar po gospodarskih panogah v ZDA</i>	<i>8</i>
<i>Tabela 2: Primerjava med 8. Direktivo in Sarbanes-Oxleyjevim zakonom</i>	<i>11</i>
<i>Tabela 3: Preventivni ukrepi na področju gospodarskih prevar</i>	<i>16</i>

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: Štiri skupine pritiskov, ki lahko pripeljejo do prevare.....</i>	<i>6</i>
<i>Slika 2: Poročanje podjetij o prevarah (2003–2007)</i>	<i>9</i>
<i>Slika 3: Poročanje podjetij o prevarah glede na število zaposlenih (2005–2007)</i>	<i>9</i>
<i>Slika 4: Odnosi med poslovodniki, gospodarskimi revizorji ter poslovodnimi in forenzičnimi računovodji</i>	<i>19</i>
<i>Slika 5: PwC-jev krog prevar.....</i>	<i>21</i>

UVOD

Trenutno je svet v gospodarski krizi oziroma recesiji, na dan pa prihajajo tudi nove prevare, ki so bile do zdaj uspešno prikrite očem javnosti. V negotovih in nestabilnih razmerah, pa so se znašla tudi podjetja. Takšni negotovi časi pa so problem tudi zaradi večje verjetnosti, da se podjetja soočijo s poslovnimi prevarami in drugimi operativnimi tveganji.

Poznamo veliko primerov poslovnih prevar v računovodskih izkazih po svetu in tudi pri nas, kar je pripeljalo do tega, da vlagatelji vse manj zaupajo v podjetja in stroko, kar je seveda s stališča obojih zelo slabo. Podjetja potrebujejo zaupanje vlagateljev, saj so oni tisti, ki vlagajo v njihov razvoj. Če vlagatelj ne bo zaupal v podjetje z vidika pravičnosti poslovanja, bo odšel in svoj denar vložil v drugo podjetje, ki posluje etično. Ravno zato pa je zelo pomembno tudi, kaj odgovorni in stroka naredijo za to, da preverjajo, ali podjetja poslujejo pošteno in moralno. Če v podjetju opazijo nepravilnost, je njihova odgovornost ta, da o tem obvestijo javnost, in tako zavarujejo njene interese.

Namen moje diplomske naloge je predstaviti problem prevar in poslovnih napak v računovodstvu ter kaj lahko podjetja storijo, da bi jih preprečila. Razlogi, zaradi katerih prihaja do poslovnih prevar, in načini, kako se jih obvarovati, so zelo pomembni za podjetje in jih podjetje ne sme zanemarjati, če želi ohraniti svoj status in zaupanje vlagateljev.

V prvem delu diplomske naloge bom predstavila pojem poslovne prevare in napake ter prevare, ki so najpogostejše v računovodskih izkazih. Posvetila sem se tudi odzivu na poslovne prevare v ZDA, Evropski uniji in Sloveniji. Zaradi odmevnejših prevar, ki so se dogajale po vsem svetu, so bile države prisiljene spremeniti svojo zakonodajo tako, da z njo preprečijo nove prevare in zavarujejo vlagatelje. Pomembno se mi zdi, da izvemo, zakaj prihaja do poslovnih prevar, kot tudi to, da vemo, da z učinkovitimi sistemi notranjih kontrol, ki so namenjeni obvladovanju operativnih tveganj, lahko preprečimo prevaro.

Zato bom v nadaljevanju opisala revizorjev poklic in kakšna je njegova odgovornost pri odkrivanju prevar. Vodstvo v podjetju mora ravnati skladno z zakonodajo in etiko, kar pomeni, da mora javnosti prikazati pošteno in resnično sliko podjetja. Ker pa ni vedno tako, je zelo pomembno, da revizor dobro pregleda in preveri poslovne dogodke in razmere v podjetju, pri tem pa si pomaga z notranjimi kontrolami.

V zadnjem delu diplomske naloge sem se posvetila forenzičnemu računovodstvu, ki dobiva čedalje večji pomen pri odkrivanju prevar in napak v računovodskih izkazih. Predstavila pa bom tudi nekaj ključnih elementov za odpravljanje prevar in celovitega tveganja.

1 POSLOVNE PREVARE IN NAPAKE V RAČUNOVODSKIH IZKAZIH

V računovodskih izkazih so pogoste napačne navedbe, ki lahko izhajajo iz poslovnih prevar ali napak. Za razlikovanje med poslovno prevaro in napako je odločilen dejavnik namernost ali nenamernost dejanja, kar pripelje do pomembno napačne navedbe v računovodskih izkazih.

1.1 Značilnosti poslovne prevare in napake

Poslovna prevara je namerno dejanje enega ali več članov vodstva, ki so pristojni za upravljanje, zaposlenih in tudi tretjih oseb, ki z goljufanjem na nezakonit in neupravičen način pridobijo določene koristi. Revizijski standard MSR 240 opisuje dve vrsti prevar, na katere mora biti revizor pozoren pri opravljanju revizije. To so:

- napačne navedbe, ki izhajajo iz poneverbe sredstev, in
- napačne navedbe, ki izhajajo iz prevarantskega računovodskega poročanja.

Če je v poslovno prevaro vključen eden ali več članov posloводства ali odgovornih za upravljanje, govorimo o »poslovodski prevari«. Poslovno prevaro, ki vključuje zgolj zaposlene v organizaciji, pa opredeljujemo kot »prevaro zaposlenih«. Tako kot pri prvi prevari lahko tudi pri drugi obstaja skrivni dogovor v organizaciji ali s tretjimi osebami, zunaj organizacije (MSR 240, 2006, str. 4).

Napaka je nenamerno dejanje zaposlenih v podjetju in je pogosto posledica nestrokovnosti in neznanja. Nanaša se na nenamerno napačno navedbo v računovodskih izkazih, pa tudi na opustitev razkritij in zneskov, kot na primer (MSR 240, 2006, str. 6):

- napačno zbiranje ali obdelovanje podatkov, iz katerih so sestavljeni računovodski izkazi,
- napaka računovodske ocene, ki je posledica neupoštevanja ali napačne razlage dejstev,
- napačna uporaba računovodskih načel, ki se nanašajo na prepoznavanje, merjenje, razvrščanje, razkrivanje ali predstavljanje.

1.2 Najpogostejše prevare v računovodskih izkazih

V računovodskih izkazih so različne poslovne prevare. Zato mora biti revizor toliko bolj previden, ko dela revizijo računovodskih izkazov nekega podjetja. Prevara ima seveda svoj vzrok, zanjo je potrebna spodbuda ali pritisk iz okolja.

Za prevaro je lahko odgovoren pritisk na posloводство v organizaciji ali zunaj nje, da mora izboljšati finančne rezultate in prikazati načrtovani dobiček. Priložnost za prevaro lahko vidi tudi nekdo, ki ve, da določena notranja kontrola v podjetju ne deluje dobro, bodisi zato, ker ni medsebojnega zaupanja, ali pa je slabost že v samem sistemu notranjega kontroliranja. Tisti, ki prevaro izpelje, po navadi zazna priložnost zanjo, seveda pa mora to storiti premišljeno. Lahko pa se nad tistim, ki zagreši prevaro, izvaja zadosten pritisk, zaradi katerega je prisiljen storiti to dejanje (MSR 240, 2006, str. 8).

1.2.1 Povezava med operativnim tveganjem in prevaro

Pojma sta med seboj zelo povezana, saj je prevara del operativnega tveganja.

Zakon o trgu finančnih instrumentov (ZTFI) v 327. členu operativno tveganje opredeljuje takole: »Operativno tveganje je tveganje nastanka izgube vključno s pravnim tveganjem, zaradi naslednjih okoliščin:

- neustreznosti ali nepravilnega izvajanja notranjih procesov,
- drugega nepravilnega ravnanja ljudi, ki spadajo v notranjo poslovno sfero pravne osebe,
- neustreznosti ali nepravilnega delovanja sistemov, ki spadajo v notranjo poslovno sfero pravne osebe, ali
- zunanjih dogodkov ali dejanj.«

Podjetja se pri obvladovanju operativnih tveganj zanašajo na notranje kontrole, ki jih izvajajo sama. Če se notranja kontrola ne izvaja tako, kot je bilo v podjetju dogovorjeno, lahko kaj kmalu nastane operativno tveganje. Na primer, revizor pri reviziji nekega podjetja ugotovi, da se knjigovodska vrednost zalog dokončanih proizvodov ne ujema z dejansko vrednostjo zalog, kar je znamenje, da notranje kontrole ne delujejo popolno. Lahko je prišlo samo do pomote pri knjiženju zalog (operativno tveganje), lahko pa je kdo nekaj dokončanih proizvodov odnesel iz podjetja (prevara). Ker je zaloga dokončanih proizvodov manjša, je treba zalogo odpisati, kar se podjetju pozna v bilanci stanja.

1.2.2 Prevarantsko računovodsko poročanje

Prevarantsko računovodsko poročanje obsega namerne napačne navedbe, vključuje pa tudi opustitev zneskov ali razkritij v računovodskih izkazih. S takšnim prikrivanjem hočejo v podjetju zavesti uporabnike računovodskih izkazov, to pa lahko storijo na različne načine (MSR 240, 2006, str. 6–7):

- s prirejanjem, ponarejanjem in spreminjanjem računovodskih evidenc in drugih dokumentov, ki so podlaga teh evidenc, na podlagi katerih so sestavljeni računovodski izkazi,
- z namerno opustitvijo in napačnim prikazovanjem dogodkov, različnih poslov ali drugih informacij, ki so pomembne v računovodskih izkazih,
- z računovodskimi načeli, ki jih namerno napačno uporabijo, ta pa se nanašajo na razvrščanje, vrednotenje, razkrivanje ali način predstavljanja.

Pri prevarantskem računovodskem poročanju je pogosto izogibanje tistim kontrolam, ki bi utegnile biti učinkovite. Prevara se lahko izvede z naslednjimi metodami (MSR 240, 2006, str. 7):

- v povezavi s pomembnimi in nenavadnimi posli spremenijo zapise in pogoje,
- ob koncu obračunskega obdobja, ko bi radi prikrojili poslovni izid, v dnevnik vnašajo izmišljene vpise,

- pri oceni saldov na kontih prilagajajo predpostavke in spreminjajo presoje, ki so uporabljene pri oceni le-teh,
- da bi drugače prikazali finančno stanje ali poslovni izid organizacije, se vključujejo v zapletene posle, ki so organizirani ravno s tem namenom,
- z vplivom na zneske v računovodskih izkazih, tako da zatajijo ali prikrivajo dejstva,
- v računovodskih izkazih izpuščajo dogodke in posle, izvedene v obračunskem obdobju, ali pa jih priznavajo predčasno ali z zamudo.

Prevarantsko računovodstvo je mogoče zato, ker si poslovodstva prizadeva, da bi uravnali čisti dobiček tako, da bi z vplivanjem na njihovo dožemanje zavedli uporabnike računovodskih izkazov, da bi ti imeli lepšo predstavo o dosežkih in dobičkonosnosti organizacije. Takšno uravnavanje čistega dobička je lahko posledica želje poslovodstva, da bi zadovoljili tržna pričakovanja, kot tudi zaradi želje po maksimiranju dosežkov, na podlagi katerih poslovodstvu pripadajo določene nagrade. K prevarantskemu računovodskemu poročanju s pomembno napačnimi navedbami pa se poslovodstvo lahko zateče tudi zaradi zmanjšanja dobička, ker potem plačajo manj davka. V nasprotnem primeru, če poslovodstvo prikaže večji dobiček, kot ga je ustvarilo podjetje, pa to stori zato, da bi banke podjetju dodelile več finančnih sredstev (MSR 240, 2006, str. 7–8).

1.2.3 Poneverjanje sredstev

Eden od načinov poneverjanja sredstev je kraja sredstev podjetja, ki jo pogosto zakrivijo zaposleni v sorazmerno majhnih in nepomembnih zneskih. Poneverjanje sredstev lahko vključuje tudi poslovodstvo, le da to po navadi bolje zna prikriti ali zatajiti poneverbe, zato jih je tudi težko odkriti. Nekaj načinov, s katerimi je mogoče izvesti poneverjanje sredstev (MSR 240, 2006, str. 8):

- utaja prejemkov (na primer s preusmeritvijo prejemkov v zvezi z odpisanimi terjatvami na osebni račun pri banki),
- tatvina opredmetenih sredstev in tudi intelektualnega premoženja (na primer s krajo sredstev, na primer zalog, in uporabo le-teh za osebni namen ali za prodajo, krajo odpadkov, ki jih potem preprodajo, pri kraji intelektualnega premoženja pa na primer dogovor s konkurenco, da ji za primerno plačilo izdajo poslovne skrivnosti ali načrte, ki jih ima podjetje),
- plačilo proizvodov in storitev, ki jih podjetje ni prejelo (na primer podkupnina, ki jo plačajo dobavitelji, da odgovorni v nabavi poslovodstvu predlaga, naj kupi njegove proizvode ali storitve, čeprav ti niso najboljši in najcenejši, plačilo namišljenim zaposlenim ali namišljenim dobaviteljem), ter
- poraba sredstev podjetja za osebno uporabo (na primer, nekdo vzame posojilo in kot varščino navede sredstva podjetja).

Poneverjanje sredstev podjetja ali posamezniki pogosto uporabljajo za ponarejene ali zavajajoče vknjižbe in tudi za listine. To dejanje naj bi prikrilo, da so sredstva podjetja pogrešana ali da so bila porabljena brez pravilne odobritve.

1.2.4 Korupcija

Korupcija je zelo širok pojem in je prisotna v vseh dejavnostih oziroma panogah po vsem svetu, zato jo je tudi zelo težko opredeliti z eno samo definicijo. Po svetu obstaja veliko definicij korupcije, sama pa sem si za razlago definicije izbrala tisto, ki je zapisana v Uradnem listu Republike Slovenije. Zakon o preprečevanju korupcije (2004b, str. 1), korupcijo opredeljuje takole: »'Korupcija' po tem zakonu je vsaka kršitev dolžnega ravnanja uradnih oziroma odgovornih oseb v javnem ali zasebnem sektorju, kot tudi ravnanje oseb, ki so pobudniki kršitev ali oseb, ki se s kršitvijo lahko okoristijo, zaradi neposredno ali posredno obljubljenih, ponujenih ali dane oziroma zahtevane, sprejete ali pričakovane koristi zase ali za drugega«.

Poznamo več vrst korupcije (Koletnik & Kolar, 2008, str. 147):

- poslovno in uradniško podkupovanje, pri čemer gre za nečedna dejanja, kot na primer naročanje pri določenih dobaviteljih ali previsoko zaračunavanje opravljenih poslov,
- izsiljevanje, kar pomeni, da nekdo zahteva denar, zaradi česar bo pozneje kdo drug imel korist,
- sprejemanje prepovedanih daril, pri čemer so darila v denarni ali nedenarni obliki in niso le odsev pozornosti, ampak tudi določenih interesov, ki jih ima dajalec darila pri prejemniku, in
- navzkrižni interesi, ki lahko nastanejo na različnih področjih, kot na primer prodaja proizvodov in storitev.

Revizor mora biti pri revidiranju podjetja, če opazi, da je v podjetju nastala prevara previden, saj obstaja sum, da je pred tem prišlo tudi do korupcije, o tem pa mora obvestiti poslovodstvo podjetja. Da je prišlo do korupcije, lahko revizorja obvesti tudi podjetje samo, v vsakem primeru pa mora revizor ugotoviti, ali je temu sledila tudi pomembno napačna navedba v poslovnem izidu podjetja.

1.2.5 Primeri okoliščin, ki nakazujejo možnost prevar pri posamezniku in poslovodstvu

Obstajajo različni primeri okoliščin, ki nekoga privedejo do tega, da se odloči za prevaro. Tukaj jih imamo le nekaj (Mladenovič, 2006, diapozitiv 23):

- neustrezne plače zaposlenih – zaradi nezadovoljstva se posameznik odloči, da bo na drugačen način prišel do določenih sredstev, bodisi zaradi slabega življenjskega standarda bodisi zaradi dodatnega zaslužka (na primer izmakne nekaj proizvodov, ki jih ima podjetje v zalogi, in jih sam proda naprej),

- krizne razmere – finančna ali gospodarska kriza (na primer nekdo je zašel v finančne težave in si »sposodi« denar v podjetju, ali pa ima podjetje premalo naročil, zato zamuja z izplačilom plač, kar lahko privede do prevar, kraje zalog ali odpadnega materiala in preprodaje naprej),
- slabe možnosti za napredovanje – nekdo, ki ima znanje in sposobnosti, da bi napredoval, obtiči na istem delovnem mestu, kar v njem zbudi nezadovoljstvo in željo po prevari.

Tudi poslovodstvo podjetja se k prevaram zateka zaradi različnih interesov in motivov, kot so na primer (Koletnik & Kolar, 2008, str. 154–155):

- želja po uresničitvi lastnih pričakovanj,
- izboljšanje nagrad in drugih ugodnosti,
- izboljšanje vrednosti podjetja na finančnih trgih (zvišanje tečaja delnic in drugih vrednostnih papirjev),
- izboljšanje gospodarske podobe podjetja ob nakupu in prodaji podjetja, združitvah in prevzemih ter delitvah podjetja,
- uspešnost podjetja, predvsem s stališča uresničevanja pričakovanj lastnikov podjetja in zaradi novih vlagateljev.

Razlogi, ki nekoga privedejo do tega, da se odloči za prevaro, so lahko pri vsakem posamezniku drugačni (slika 1). Kar se komu zdi nepomembno, lahko nekoga drugega spodbudi, da se odloči za prevaro.

Slika 1: Štiri skupine pritiskov, ki lahko pripeljejo do prevare

4 SKUPINE PRITISKOV, KI LAHKO PRIPELJEJO DO PREVARE

FINANČNI PRITISKI	RAZVADE
PRITISKI NA DELOVNEM MESTU	DRUGI PRITISKI V OSEBNEM ŽIVLJENJU

Vir: Z. Mladenovič, Odgovornost državnega revizorja za odkrivanje prevar, 2006, diapozitiv 26.

1.2.6 Šest večjih skupin, pri katerih je velika možnost za nastanek prevare

Iz spodaj naštetih skupin ameriškega univerzitetnega profesorja Howarda Schilita (2002, str. 24–25) je razvidno, da s prvimi štirimi skupinami v podjetju poskušajo povečati dobiček poslovnega obdobja podjetja, medtem ko z zadnjima dvema skupinama sprotni dobiček usmerjajo na prihodnja poslovna obdobja podjetja. Skupine so (Schilit, 2002, str. 24–25):

- predčasno evidentiranje prihodkov – takšno prevaro lahko podjetje izpelje na več načinov, na primer evidentirajo prihodke, še preden odpošljejo blago ali čeprav jim stranka ni zavezana plačati; prihodki se po zakonu, če podjetje seveda posluje pošteno, prikazujejo šele, ko je menjava blaga že končana,
- prikazovanje lažnih prihodkov – pri tej obliki prevare podjetja izkazujejo denar in druga sredstva kot prihodke iz poslovanja, pa čeprav so jih pridobila iz neprodajnih transakcij, na primer prihodke od prodaje osnovnih sredstev, prikazujejo kot prihodke iz poslovanja ali pa gotovino, ki je bila dobljena v kreditnih poslih, evidentirajo kot prihodek,
- prelaganje trenutnih odhodkov na poznejše ali preteklo obdobje – podjetja želijo povečati dobiček brez stroškov, na primer z zmanjševanjem rezerv sredstev ali s prepočasno amortizacijo stroškov,
- nepravilno ali neevidentirano zmanjšanje obveznosti – podjetja na primer evidentirajo obveznosti tako, da spremenijo računovodske predpostavke,
- odlaganje trenutnih prihodkov na poznejše obdobje – podjetja zdajšnje prihodke zmanjšajo in jih prestavijo na poznejše obdobje, ko bodo imela večjo potrebo po njih, kot npr. oblikovanje rezerv, ter njihova sprostitve v dohodek v poznejšem obdobju,
- prelaganje bodočih odhodkov na tekoče obdobje – s tem želijo predvsem managerji v naslednjem poslovnem obdobju popraviti izkaz uspeha in s tem prikazati poslovanje z dobičkom, na primer nepravilen odpis stroškov pri raziskavi in razvoju.

1.3 Statistika prevar

Statistiko prevar po svetu, v gospodarskih panogah, je zelo težko izdelati, saj nimajo v vseh državah agencij, ki bi se ukvarjale s tem. Glede na pridobljene podatke si lahko ogledamo statistiko prevar po gospodarskih panogah v ZDA. Statistika je bila narejena na podlagi 905 primerov, za katere so bili pridobljeni podatki. Največ prevar je bilo zaznanih pri bančnih oziroma finančnih storitvah, in sicer kar 132 primerov, kar je 14,6 odstotka vseh primerov, ki so bili zajeti v raziskavo. Najmanj prevar pa je bilo zaznanih v kmetijstvu, gozdarstvu, ribolovu in lovu, in sicer samo 13 primerov, kar je 1,4 odstotka vseh primerov, ki so bili zajeti v raziskavo. Glede na izmerjeno srednjo vrednost pa so imele največjo izgubo telekomunikacije s povprečno izgubo 800.000 \$ za le 16 primerov, kar pomeni 1,8 odstotka vseh primerov, za katere so bili pridobljeni podatki (Association of Certified Fraud Examiners, 2008, str. 28).

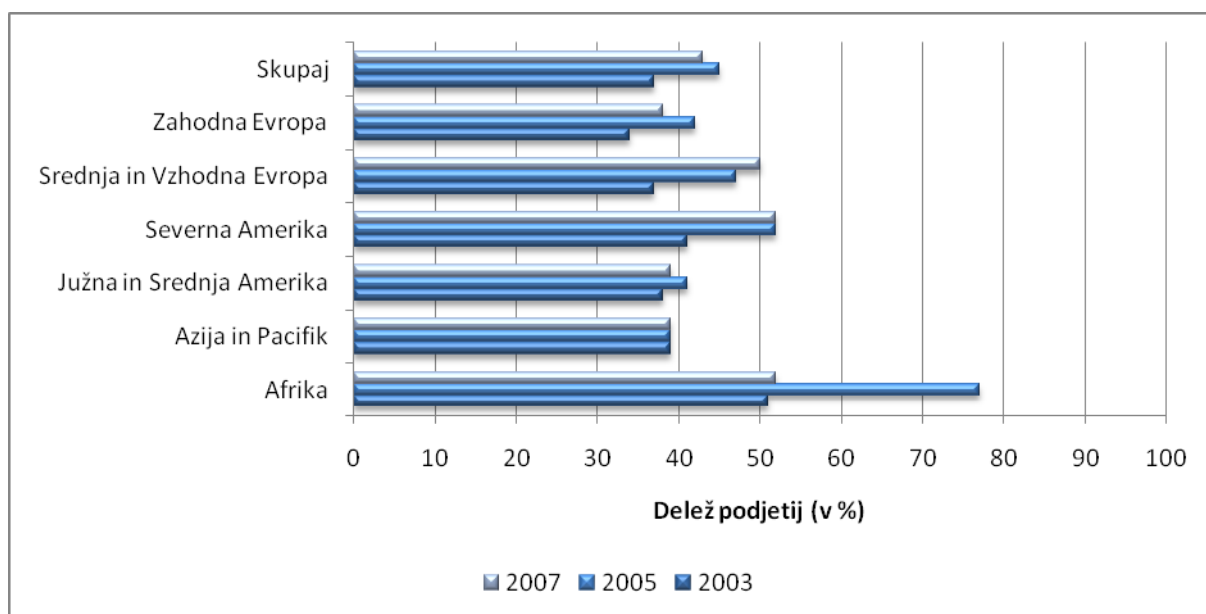
Tabela 1: Število prevar po gospodarskih panogah v ZDA

Število prevar po gospodarskih panogah v ZDA			
Gospodarske panoge	Število primerov (od 905)	Delež primerov (od 100 %)	Povprečna izguba
Bančne/finančne storitve	132	14,6 %	250.000 \$
Vlada in javna administracija	106	11,7 %	93.000 \$
Zdravstveno varstvo	76	8,4 %	150.000 \$
Trgovina na debelo	65	7,2 %	441.000 \$
Trgovina na drobno	63	7,0 %	153.000 \$
Izobraževanje	59	6,5 %	58.000 \$
Zavarovanje	51	5,6 %	216.000 \$
Gradbeništvo	42	4,6 %	330.000 \$
Verske, dobrotelne ali socialne storitve	39	4,3 %	106.000 \$
Druge storitve	35	3,9 %	100.000 \$
Profesionalne storitve	34	3,8 %	180.000 \$
Prevoz in skladiščenje	31	3,4 %	250.000 \$
Nepremičnine	29	3,2 %	184.000 \$
Tehnologija	28	3,1 %	405.000 \$
Javne dobrine (pošta, energetika ...)	22	2,4 %	90.000 \$
Nafta in plin	17	1,9 %	250.000 \$
Trgovina na debelo	17	1,9 %	150.000 \$
Kultura, razvedrilo in rekreacija	16	1,8 %	270.000 \$
Telekomunikacije	16	1,8 %	800.000 \$
Obvestila/objavljanje	14	1,5 %	150.000 \$
Kmetijstvo, gozdarstvo, ribolov in lov	13	1,4 %	450.000 \$

Vir: Association of Certified Fraud Examiners, 2008 Report to the Nation on Occupational Fraud & Abuse, 2008, str. 28

Po raziskavah revizijske hiše PricewaterhouseCoopers je v letih 2003 □ 2007 več kot 40 odstotkov podjetij po svetu prijavilo prevaro. Po svetu se je delež podjetij, ki so prijavila prevaro, v letu 2007 v primerjavi z letom 2005 zmanjšal za dva odstotka. Prav tako se je zmanjšal tudi v zahodni Evropi, Severni in Srednji Ameriki in v Afriki. V srednji in vzhodni Evropi se je delež podjetij, ki so prijavila prevaro, v letu 2007 v primerjavi z letom 2005 povečal za dva odstotka, medtem ko je v Južni Ameriki in Aziji ostal nespremenjen (slika 2).

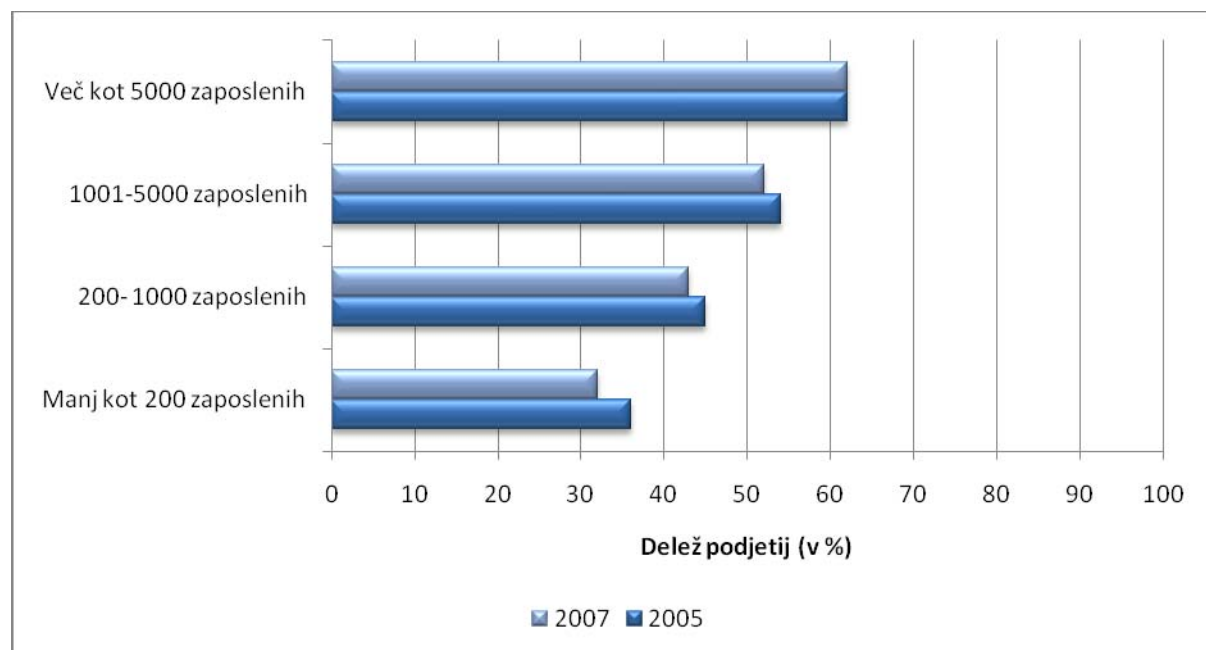
Slika 2: Poročanje podjetij o prevarah (2003–2007)

Vir: PricewaterhouseCoopers, Corruption crackdown, 2009.

Spodaj (slika 3) je razvidno, da je delež prijavljenih prevar v podjetjih, ki imajo manj zaposlenih, manjši kot v podjetjih, ki imajo več zaposlenih. Med manjšimi podjetji, ki imajo manj kot 200 zaposlenih, jih je prevaro prijavilo 32 odstotkov, med večjimi podjetji, ki imajo več kot 5000 zaposlenih, pa jih je prevaro prijavilo kar 62 odstotkov.

Slika 3: Poročanje podjetij o prevarah glede na število zaposlenih (2005–2007)

Vir: PricewaterhouseCoopers, Corruption crackdown, 2009.

1.4 Odziv na prevare v ZDA, Evropski uniji in Sloveniji

V ZDA, Evropski uniji in Sloveniji so se na prevare odzvali s sprejetjem novega zakona, ki to področje ureja natančneje in učinkoviteje.

1.4.1 Sarbanes-Oxleyjev zakon

V Združenih državah Amerike (v nadaljevanju ZDA) je 30. julija 2002 začel veljati Sarbanes-Oxleyjev zakon. K uvedbi tega zakona so veliko pripomogli ameriški gospodarski in računovodsko-revizijski škandali. Zakon je v ZDA in tudi drugje po svetu povzročil spremembe številnih zakonskih predpisov, ki se nanašajo na revidiranje letnih poročil, računovodstvo in računovodsko poročanje ter na samo upravljanje (večjih) gospodarskih družb. Ime je dobil po senatorju Paulu Sarbanesu in predstavniku Michaelu Oxleyju, ki sta bila njegova glavna pobudnika (Koletnik & Kolar, 2008, str. 13, 79).

Sarbanes-Oxleyjev zakon je bil zasnovan z namenom, da bi varoval vlagatelje, saj so ti glede računovodskih izkazov postali nezaupljivi. Želeli so ponovno pridobiti zaupanje vlagateljev v revidiranje in računovodsko poročanje, zato so močno poostрили odgovornost in zvišali kazni. Zakon ima strožje zahteve glede revizorjeve odgovornosti, večji poudarek je namenjen notranjim kontrolam in tudi notranji reviziji. Po drugi strani zakon zahteva tudi boljši nadzor nad delovanjem revizijskih družb. Revizijske družbe so bile nemalokrat vpletene v poslovno prevaro, s čimer so izgubile zaupanje javnosti in vlagateljev. Pri upravljanju družb pa veljajo strožja pravila, kot tudi večje zaveze na področju razkritij.

Osmo poglavje Sarbanes-Oxleyjevega zakona govori o korporacijski in kriminalni odgovornosti za prevare, sestavljajo pa ga členi od 801 do 807. Naslednji trije členi osmega poglavja se še posebej navezujejo na prevare (<http://www.sarbanes-oxley.com>):

- Člen 802, ki govori o kazenskih sankcijah za spreminjanje dokumentov. Kdor zavestno spreminja, uniči, okrni, prikriva ali ponaredi kakršen koli zapis, dokument ali materialen predmet, z namenom, da bi oviral ali vplival na zakonsko preiskavo, ga doleti predvidena kazenska globa in/ali do 20 let zapor. Prav tako ta člen predvideva tudi kazensko globo za revizorja in/ali do 10 let zapor, če revizor zavedno in prostovoljno krši zahtevo o petletni hrambi vse revizijske dokumentacije, ki jo je pridobil z opravljanjem revizije v nekem podjetju.
- Člen 806, ki govori o zaščiti delavcev, ki pridobijo dokaz za prevaro. S tem členom so zaščiteni vsi delavci v podjetju in zunanji sodelavci, ki so na dovoljen način pridobili dokaz za prevaro, in tako pomagajo pri preiskavi, ki jo vodi zvezni organ oziroma nekdo, ki je pooblaščen za preiskavo. Prav tako so varovani tudi tisti, ki pričajo in imajo v podjetju svoj vložek. Če so bile tistemu, ki je zakonito pridobil dokaze, kršene pravice iz tega člena, lahko vloži pritožbo na ministrstvo za delo ali na zvezno sodišče. Zahteva lahko povračilo stroškov za odvetniške storitve, posebnih škod, vračilo plačil z obrestmi in vnovično vzpostavitev prejšnjega stanja.
- Člen 807, ki govori o kazenskih sankcijah za prevaro delničarjev podjetja. S tem členom so zaščiteni vlagatelji. Za osebo, ki zavestno načrtuje in izpelje načrt z namenom

prevarati vlagatelje v zvezi s prodajo ali nakupom vrednostnih papirjev, sta predvidena denarna kazen in do 10 let zapora.

1.4.2 Direktiva o obveznih revizijah

Evropska unija je na podlagi Sarbanes-Oxleyjevega zakona sprejela 8. Direktivo o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze. Ukrepi 8. Direktive, ki jo je sprejela Evropska unija, so zelo podobni tistim, ki so jih sprejele Združene države Amerike. V spodnji tabeli je razvidna primerjava med 8. Direktivo, ki jo je sprejela Evropska unija, in Sarbanes-Oxleyjevim zakonom, ki so ga sprejeli v ZDA.

Tabela 2: Primerjava med 8. Direktivo in Sarbanes-Oxleyjevim zakonom

Zadeva	8. Direktiva	Sarbanes-Oxleyjev zakon
Revizijski odbor	Obvezen je za navedene družbe. Mora biti neodvisen in imeti vsaj enega finančnega izvedenca.	Enako, vendar pa zahteva postopek, pri katerem oseba organu pregona razkrije prevaro.
Notranje kontrole	Revizijske hiše morajo podati poročilo o bistvenih pomanjkljivostih v notranjem nadzoru podjetja, povezanim s finančnim poročanjem.	Enako, vendar ima natančnejše zahteve.
Javni nadzor revizorjev	Države članice EU same določijo nadzor, saj se obstoječi sistem javnega nadzora in nadzora nad revizorji, kot tudi zakonodaja v državah članicah EU, razlikujejo. V Sloveniji to delo opravljata Agencija za javni nadzor nad revidiranjem in Slovenski inštitut za revizijo.	Javni nadzor revizorjev nadzira The Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB); kot tudi revizijske standarde in neodvisnost revizijskih hiš.
Revizorjeva neodvisnost	Strožja ureditev glede nerevizijskih storitev, ki jih revizor zagotavlja svojim strankam.	Za opravljanje nerevizijskih poslov veljajo posebne omejitve in odobritev revizijskega odbora.
Menjava podjetij in partnerjev	Zahteva obvezno zamenjavo pooblaščenega revizorja, ki opravljajo revizijo podjetja, ne zahteva pa obvezne zamenjave revizijske hiše.	Zahteva zamenjavo pooblaščenega revizorja, hkrati pa tudi revizijske hiše vsakih pet let.
Odgovornost skupine revizorjev	Skupina revizorjev je odgovorna podjetju in delničarjem za škodo, ki jim je bila povzročena s kršitvijo pravil o revidiranju, določenih z zakonom, ki ureja revidiranje.	SOX ne opredeljuje odgovornosti skupine revizorjev.

1.4.3 Zakon o revidiranju

Slovenija je kot članica Evropske unije Zakon o revidiranju (v nadaljevanju ZRev-2) prilagodila zahtevam 8. Direktive o obveznih revizijah. Zrev-2 ureja revidiranje, z revidiranjem povezana strokovna področja, nadzor nad revidiranjem in ocenjevanjem vrednosti in tudi delovanje Agencije za javni nadzor nad revidiranjem in Slovenskega inštituta za revizijo (v nadaljevanju Inštitut) (Uradni list Republike Slovenije, 2008, str. 8661).

ZRev-2 ureja naslednja področja (Uradni list Republike Slovenije, 2008): položaj in naloge Inštituta ter Agencije, revidiranje, pooblaščen revizorje, revizijske družbe in samostojne revizorje, pooblaščen ocenjevalce, postopek odločanja o posamičnih zadevah, registre, kazenske določbe ter prehodne in končne določbe.

Podrobneje si bomo ogledali kazenske določbe v zvezi z revidiranjem podjetja, ki jih predpisuje ZRev-2; to so (Uradni list Republike Slovenije, 2008, str. 8682, 8683):

- hujše kršitve revizijske družbe – z globo od 4.200 do 21.000 evrov se za prekršek kaznuje revizijska družba (npr. kršenje dolžnosti varovanja osebnih podatkov), z globo od 2.100 do 6.300 evrov pa se kaznuje odgovorna oseba revizijske družbe ali samostojni revizor, ki je storil prekršek (npr. kršenje dolžnosti varovanja osebnih podatkov),
- lažje kršitve revizijske družbe – z globo od 2.100 do 12.600 evrov se za prekršek kaznuje revizijska družba in z globo od 1.100 do 2.100 evrov se kaznuje odgovorna oseba revizijske družbe ali (do 3.100 evrov) samostojni revizor, ki je storil prekršek (če ne poroča Inštitutu skladno z zakonom),
- kršitve pooblaščenega revizorja – za prekršek se kaznuje pooblaščen revizor, ki je sestavil in podpisal poročilo o revidiranju, in sicer z globo od 2.100 do 6.300 evrov (npr. če pripravi pomanjkljivo oziroma zavajajoče mnenje o računovodskih izkazih, ki so bili predmet revidiranja) in z globo od 1.100 do 3.200 evrov, če revizijski družbi in Inštitutu ne poroča skladno s predpisanim zakonom,
- kršitve pooblaščenega ocenjevalca – se kaznujejo z globo od 2.100 do 6.300 evrov (npr. če v nezadostnem obsegu opravi ali opusti nekatere ocenjevalske postopke, ki so pomembni pri ocenjevanju vrednosti) in z globo od 1.100 do 3.200 evrov, če Inštitutu ne poroča skladno s predpisanim zakonom,
- kršitve drugih oseb – pravna oseba se za prekršek kaznuje z globo od 4.200 do 21.000 evrov in z globo od 2.100 do 6.300 evrov se kaznujeta odgovorna pravna oseba in fizična oseba, ki kot dejavnost samostojno opravlja storitve revidiranja (npr. če opravlja storitve revidiranja, ne da bi za opravljanje teh storitev pridobila dovoljenje Inštituta),
- organ za prekrške in postopek o prekrških – o prekrških in izreku globe odloča Agencija, postopek o prekršku vodi pooblaščen uradna oseba Agencije in izpolnjuje pogoje po zakonu, ki ureja zakone in predpise.

2 REVIZORJEVA ODGOVORNOST ZA OBRAVNAVANJE POSLOVNIH PREVAR PRI REVIZIJI RAČUNOVODSKIH IZKAZOV

Opravljanje poklica revizorja je odgovorno in natančno delo ter od posameznika, ki ga opravlja, zahteva obnavljanje starega in pridobivanje novega znanja. Prav tako ni preprosto postati revizor, saj mora dosledno upoštevati veliko pravil in določil, kajti od tega sta odvisna njegov ugled in zaupanje vanj.

2.1 Revizorjeva odgovornost pri revidiranju podjetja

2.1.1 Pomen notranje revizije v podjetju

Podjetja notranji reviziji pripisujejo čedalje večji pomen, saj se zavedajo, da je nevarnost prevar v današnjem času čedalje večja. Notranji revizor je pooblaščen, da v podjetju, kjer deluje, preverja, ali notranje kontrole delujejo učinkovito ali ne. Upravni odbor podjetja odobri notranjo revizijsko listino, ki mora vključevati vloge notranje revizije in odgovornosti v zvezi s prevarami. Posebna vloga notranje revizije v povezavi s tveganjem za nastanek prevare lahko vključuje začetno ali celotno preiskavo ob morebitnem sumu prevare, kot tudi analizo temeljnih vzrokov za nastanek prevare in priporočila za izboljšanje nadzora v podjetju. Če so notranjemu revizorju dodeljene zgoraj naštetе dolžnosti, mora pridobiti zadostne spretnosti, kot so poznavanje različnih prevar, razne preiskovalne tehnike in poznavanje zakonov. Da so notranje revizijske funkcije učinkovite, morajo biti ustrezno financirane, zaposleni morajo biti usposobljeni in morajo imeti ustrezno znanje, prav tako pa morajo biti tudi ustrezno usposobljeni glede na obseg in zapletenost podjetja in njegovega poslovnega okolja. Notranja revizija mora upoštevati poklicne standarde in biti neodvisna. Seveda pa je notranja revizija zavezana tudi k temu, da o vseh ugotovitvah, ki jih je pridobila med notranjo kontrolo podjetja, poroča upravnemu odboru podjetja in lastnikom (Managing the business risk of fraud: A practical guide, 2008, str. 15).

2.1.2 Revidiranje podjetja, delovanje notranjih kontrol in opredelitev tveganja

Revidiranje računovodskih izkazov je po Zakonu o revidiranju (2008, str. 1) »preizkušanje in ocenjevanje računovodskih izkazov ter podatkov in metod, uporabljenih pri njihovem sestavljanju, in na podlagi tega dajanje neodvisnega strokovnega mnenja o tem, ali računovodski izkazi v vseh pomembnih pogledih podajajo resničen in pošten prikaz finančnega stanja in poslovni izid pravne osebe v skladu s primernim okvirom računovodskega poročanja«.

Da bo revidiranje podjetja čim bolj natančno, mora poleg njegove vloge in načel revizor upoštevati še kar nekaj predpisov.

Za revidiranje je zelo pomembno, da revizor spozna računovodstvo in notranje kontroliranje podjetja, ki ga revidira, saj lahko le tako uporabi učinkovite revizijske metode. Zelo pomembna je ocena tveganja in notranje kontrole. Če notranja kontrola v podjetju ne deluje,

kot bi morala, je ocena tveganja, da je prišlo do pomembno napačnih navedb veliko večja, kot bi bila, če notranja kontrola v podjetju deluje, kot mora.

Ali notranje kontrole delujejo ali ne, revizor najlaže ugotovi tako, da jih preveri. To stori takole (Odar, 2008, str. 13–14):

- s pregledovanjem podatkov oziroma poslovnih dogodkov,
- z opazovanjem, ali notranje kontrole potekajo, kot je treba,
- s poizvedovanjem in potrjevanjem,
- izračunava določene vrednosti, da vidi ali so podatki točni, in
- z analitičnim preiskovanjem.

Šele ko revizor zbere dovolj ustreznih dokazov, lahko oblikuje mnenje o računovodskih informacijah.

Že samo podjetje pa lahko z nadziranjem notranjih kontrol zagotovi njihovo večjo učinkovitost. Nadziranje pomaga zagotoviti, da notranje kontrole delujejo učinkovito tudi na daljši rok. Če je nadziranje zasnovano in izvedeno ustrezno, imajo podjetja od tega koristi, saj hitreje odkrijejo in popravijo nepravilnosti pri notranjih kontrolah, imajo bolj točne in zanesljive informacije, ki so potrebne pri odločanju, pravočasno pripravijo točne računovodske izkaze in lahko zagotavljajo učinkovitost notranjih kontrol (COSO, 2009, str. 5).

Sposobnost revizorja za odkrivanje prevar je odvisna od različnih dejavnikov, kot so spretnost storilca prevare, pogostnost in obseg prevare, višina posameznega zneska prevare, položaj vpletenih v podjetju ... Tveganje revizorja, da ne zazna pomembno napačnih navedb, ki jih zakrivijo vodilni v podjetju, je večje kot tveganje tistih, ki jih zakrivijo drugi zaposleni. Vodilni v podjetju imajo večji ugled in so bolj vredni zaupanja, ravno to pa jim v takšnih primerih omogoča, da na različne načine prikrijejo prevare, tudi s spreminjanjem postopkov notranjih kontrol (Statement of auditing standards, 2004).

Seveda pa revizor ne more zagotoviti, da bo odkril vse pomembno napačne navedbe v računovodskih izkazih, ko revidira neko podjetje. Čeprav se revizor svojega dela loti primerno in skladno z zakoni, obstaja verjetnost, da ne bo odkril nekaterih pomembno napačnih navedb. Tveganje, da revizor ne odkrije pomembno napačnih navedb, ki izhajajo iz prevare, je večje, kot pa tveganje tistih, ki izhaja iz napake. Vedeti moramo tudi, da revizijski postopki, ki so učinkoviti pri odkrivanju napak, niso vedno učinkoviti tudi pri odkrivanju prevar (Statement of auditing standards, 2004).

Opredelitev tveganja bistveno napačne navedbe zaradi prevar vključuje uporabo strokovne presoje in upoštevanja lastnosti tveganja, vključno (Statement of auditing standards, 2002):

- z vrsto tveganja, ki lahko obstaja, na primer če vključuje neresnično poročanje o finančnem položaju podjetja ali poneverbo sredstev,

- s pomenom tveganja, če tveganje na primer vpliva na pomembno napačne navedbe v računovodskih izkazih,
- z verjetnostjo tveganja, ki bo po vsej verjetnosti dalo pomembno napačne navedbe v gradivu za računovodske izkaze,
- s prisotnostjo tveganja, če je tveganje prisotno v postavkah kot celota ali le v delu računovodskih izkazov v posamezni izjavi (računu ali razredu transakcij).

Revizor mora najprej oceniti tveganje za obstoj prevar v podjetju, ki ga revidira, in ugotoviti, katera področja v podjetju so bolj izpostavljena tveganju za nastanek prevar. Naslednja stvar, ki jo mora revizor narediti, je, da pridobi informacije, potrebne za prepoznavanje obstoja tveganja za prevare. Prepoznati mora potencialna tveganja za prevare in oceniti ugotovljena tveganja tako, da ovrednoti kakovost notranjih kontrol, ki so povezane z njimi. Tako revizor evidentira področja z velikim tveganjem. Revizor mora glede na oceno tveganja za nastanek prevar nato načrtovati in izvesti nadaljnje revizijske postopke, ki morajo ustrezati ocenjenim tveganjem, in se lotiti pridobivanja dokazov (MSR 240, 2006, str. 21, 23, 27).

Če revizor odkrije pomembno napačno navedbo, mora presoditi, ali ta utegne biti znak za prevaro. Če revizor meni, da je napačna navedba posledica prevare in ni pomembna za računovodske izkaze, mora ovrednotiti posledice. Če je prevaro zakrivila oseba v podjetju, ki ni na vodilnem položaju, in gre za poneverbo denarja iz blagajne, ima takšna prevara za revizorja pri ocenjevanju tveganja za prevaro pogosto majhen pomen, saj obseg poslovanja z gotovino omejuje znesek morebitne izgube. Večji problem nastane, če je v prevaro vpleteno poslovodstvo podjetja, pa čeprav znesek sam po sebi ni pomemben za računovodske izkaze, saj postane dvomljiva neoporečnost poslovodstva. Revizor mora ponovno ovrednotiti oceno tveganja pomembno napačne navedbe zaradi prevare. Proučiti mora tudi zanesljivost prej pridobljenih dokazov in možnost skrivnega dogovora, ki vključuje zaposlene, poslovodstvo ali tretje stranke (MSR 240, 2006, str. 31–32).

Če revizor potrdi, da so računovodski izkazi pomembno napačni zaradi prevare, ali če ne more izključiti, da so računovodski izkazi pomembno napačni zaradi prevare, mora upoštevati posledice tega dejstva za revizijo (MSR 240, 2006, str. 32).

2.2 Naloge poslovodstva za preprečevanje in odkrivanje prevar

Največjo odgovornost za preprečevanje in odkrivanje prevar imajo poslovodstvo podjetja in pristojni za upravljanje podjetja. Naloge pristojnih za upravljanje in poslovodstva se od podjetja do podjetja lahko razlikujejo, prav tako pa se razlikujejo tudi med državami. V nekaterih podjetjih funkcijo pristojnih za upravljanje in poslovodsko funkcijo opravljajo iste osebe, vendar tudi zanje velja enaka odgovornost (MSR 240, 2006, str. 9).

Če pristojni za upravljanje in poslovodstvo dajejo velik poudarek odkrivanju prevar, to lahko zmanjšuje priložnost za prevaro. Lahko tudi svari, kakšne bodo sankcije, če pride do prevare, saj s tem zaposlene odvrne od tega, da bi zagrešili prevaro. Zelo pomembno je, da

so zaposleni v podjetju poštene in da se obnašajo etično. Na obnašanje zaposlenih pa seveda vplivajo različni dejavniki, zato je zelo pomembno, da je vzdušje v podjetju primerno in da so zaposleni zadovoljni. Najpomembnejše pa je, da poslovodstvo vzpostavi okolje kontroliranja ter zaposlene usmerja in jim pomaga pri doseganju zastavljenega cilja. Kontrole se morajo izvajati redno ter ohranjati, saj bodo odgovorni le tako pripravili poslovne rezultate, ki bodo resnična in poštena slika podjetja (MSR 240, 2006, str. 9).

Za vsako podjetje in prav tako tudi za njegovo poslovodstvo pa bi bilo pametno in smotno, da bi uvedli učinkovite ukrepe na področju prevar (tabela 3).

Tabela 3: Preventivni ukrepi na področju gospodarskih prevar

Zap. št.	Vrsta ukrepa	Učinkovitost ukrepa*
1	Dobro delujoč sistem notranjih kontrol	3,66
2	Pripravljenost podjetja za sodelovanje s pravosodnimi organi	3,44
3	Preizkušanje in ocenjevanje zlorab	3,4
4	Posebno izobraževanje za revizorje	3,33
5	Anonimno prijavljanje prevar	3,27
6	Preveritev okolja novega zaposlenega	3,25
7	Zasnovati smernice za boj proti prevaram	3,12
8	Poučevanje sodelavcev o etiki	2,96
9	Tekoče nadziranje delovnih mest	2,89

*Učinkovitost ukrepa je merjena s točkami od 1 (najslabša) do 4 (najboljša).

Vir: F. Koletnik & J. Kolar, Forenzično računovodstvo, 2008, str. 126.

3 PREVARE IN CELOVITO TVEGANJE

Zaradi gospodarske krize, s katero se srečujemo, se spreminja obseg prevar in celovitega tveganja. Zaradi hitrih sprememb so možnosti za nastanek novih prevar veliko večje. Veliko več ljudi bo pod določenim pritiskom, ki jih lahko pripelje do tega, da zagrešijo prevaro. Poleg tega bo zaradi slabših gospodarskih razmer razkritih veliko več prevar, kot jih je bilo, ko so bili gospodarske razmere še dobre. Pomembno je, da so vodilni v podjetjih seznanjeni, da morajo biti pozorni in previdni, saj se načini nastanka prevar in drugih tveganj nenehno spreminjajo. Seveda pa se morajo za preprečitev nastanka prevare in drugih tveganj zavzeti vsi v podjetju. Na nastanek prevare morajo biti pozorni tako vodilni v podjetju kot preostali

zaposleni. Če zavzetosti, da bi preprečili nastanek prevare, ni, tovrstne spremembe ne bo, zato tudi ne bodo uresničeni načrti za zmanjšanje števila poslovnih prevar in drugih tveganj. Dobra novica pri vsem tem pa je, da se nam učinkovito obvladovanje tveganja obrestuje bolj, kot če bi nas kdo poslovno prevaral.

Podjetja v vseh gospodarskih sektorjih si prizadevajo, da bi v tako nestabilnih gospodarskih razmerah, ki zdaj vladajo po svetu, zmanjšala svoje stroške. Izziv, s katerim se spopadajo organizacije, je najti ključ, da bi ustavile poslovne prevare in druga tveganja. Organizacije morajo razviti strategijo, ki bi s primernimi ukrepi omogočala upravljati nevarnosti, ki jim grozijo.

3.1 Ocena tveganja za nastanek prevare

Da bi podjetje uspešno in učinkovito obvarovalo sebe in svoje vlagatelje pred goljufijami, se mora zavedati tveganja prevar in drugih tveganj. Podjetje mora oceniti nevarnost prevare glede na njegovo velikost, kompleksnost ter tudi glede na to, v kateri panogi deluje, ter kakšni so njegovi cilji za prihodnost.

Prevaro po definiciji povzroči namerna kršitev, ki je zasnovana tako, da je ne bi odkrili. Zato je pomembno, da v podjetju znajo predvideti potencialno obnašanje storilcev prevare. Pri oblikovanju postopkov za odkrivanje prevar je pomembno, da storilec našega koraka ne bo predvidel, zato je dobro, da podjetje razmisli o naslednjih vprašanjih (Managing the business risk of fraud: A practical guide, 2008, str. 19):

- Kako bi storilec prevare izkoristil pomanjkljivosti v sistemu nadzora?
- Kako bi storilec prevare izničil nadzor ali pa bi se mu kar izmaknil?
- Kaj bi storilec prevare naredil, da bi prevaro prikril?

Če vodilni v podjetju dobro poznajo svoje podjetje, kar pomeni, da poznajo njegove dobre in tudi šibke točke, lahko že veliko naredijo, da bi zmanjšali tveganja za nastanek prevare.

Ocena tveganja prevar pogosto vključuje tri ključne elemente (Managing the business risk of fraud: A practical guide, 2008, str. 20):

- prepoznavanje vrste tveganja prevar – podjetje mora zbrati informacije za število poslovnih prevar, ki lahko vplivajo na organizacijo; v ta proces je vključeno izrecno upoštevanje vseh vrst prevar in scenarijev, vključno s pritiski in priložnostmi za prevaro,
- oceniti verjetnost in pomen vrste tveganja prevar – ocena relativne verjetnosti in potencialni pomen ugotavljanja tveganja za nastanek prevare temeljita na informacijah iz preteklosti, znanih primerih prevar ter pogovorih z zaposlenimi,
- odziv na podobne in preostale vrste poslovnih prevar – sprejeti odločitev, kakšna je rešitev za odpravo ugotovljenih nevarnosti, ter opraviti analizo stroškov in koristi tveganj za nastanek prevare, nad katerimi želi organizacija izvajati nadzor ali posebne postopke za odkrivanje goljufij.

Če želi podjetje pridobiti dobro oceno tveganja, mora v njej upoštevati znanje iz različnih virov. Pred oceno tveganja morajo vodilni pridobiti oceno tveganja svoje ekipe. Ta ekipa mora vključevati posameznike z vseh področij v organizaciji, saj imajo različna znanja, spretnosti in perspektive, kar veliko bolj pripomore k boljši oceni. Prav tako pa morajo pri oceni tveganja sodelovati tudi vodilni v podjetju, saj so v končni posledici oni tisti, ki odgovarjajo za učinkovitost organizacije pri prizadevanju za obvladovanje tveganja prevare (Managing the business risk of fraud: A practical guide, 2008, str. 22).

3.2 Forenzično računovodstvo

V poslovnem svetu se čedalje bolj uveljavlja nov vidik računovodstva, to je forenzično računovodstvo. Najtehtnejši razlogi za razvoj forenzičnega računovodstva in tudi računovodje so v pomanjkanju posebnih znanj in izkušenj, ki so potrebna pri forenzičnih preiskavah in tudi pri sestavi izvedenskih mnenj. Forenzični računovodja za razkrivanje in reševanje finančno-računovodskih problemov v poslovanju podjetja, ki so nastali zaradi strokovne in poklicno-etične oporečnosti njihovih izvajalcev, uporablja računovodska, revizorska in preiskovalna znanja ter razmišljanja (Koletnik & Kolar, 2008, str. 121).

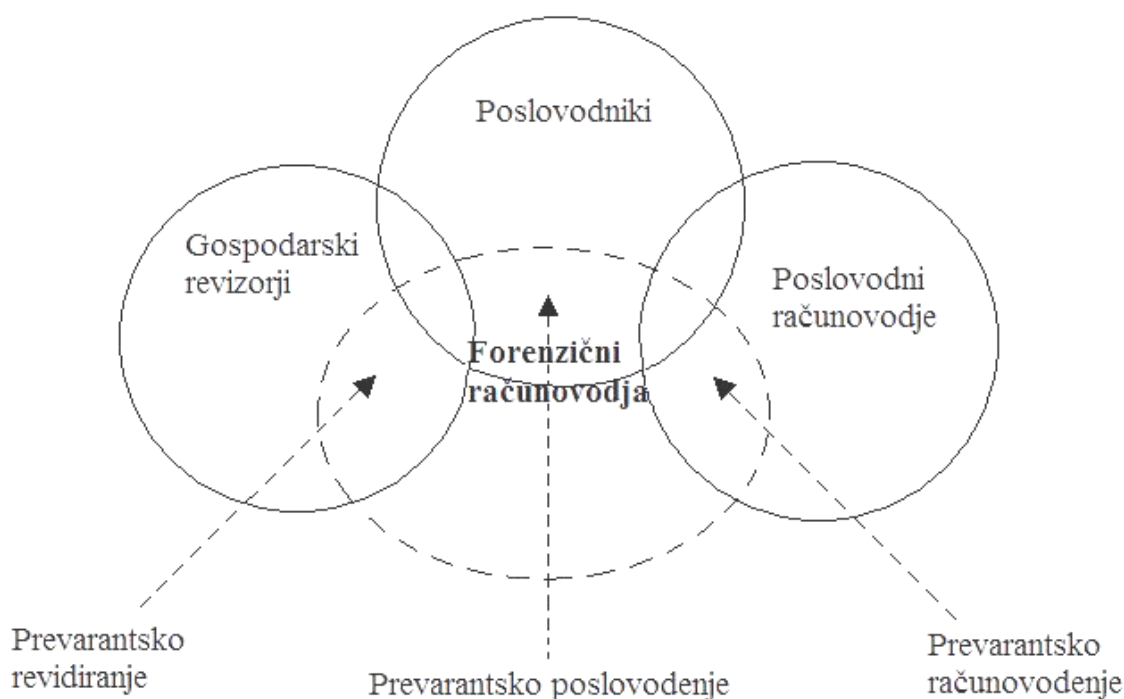
S forenzičnim računovodstvom se ukvarja forenzični računovodja, ki na profesionalen način presoja pošteno in resnično stanje nekega gospodarskega subjekta. Forenzično računovodstvo je predvsem posebna zvrst računovodskega presojanja, namenjenega odkrivanju, preprečevanju in dokazovanju odkritih prevar, kot tudi drugih kaznivih dejanj in dokazovanju (ne)oporečnosti osebe (Koletnik & Kolar, 2008, str. 119). Med delom navadnega (poslovodnega) in forenzičnega računovodje je po vsebinski plati razlika v tem, da mora prvi dokazovati neoporečnost svojega dela, drugi pa njegovo morebitno oporečnost (Koletnik & Kolar, 2008, str. 121).

Nalogi forenzičnega računovodje sta (Koletnik & Kolar, 2008, str. 120):

- preizkušanje in ocenjevanje (ne)ustreznosti obvladovanja poslovnih tveganj, saj tako lahko preprečijo, odkrijejo ali dokažejo prevare, kot tudi druga kazniva dejanja, in
- z ustreznimi (verodostojnimi) dokazili izražanje neodvisnega in nepristranskega mnenja o (ne)oporečnosti obvladovanja poslovnih tveganj, o povzročiteljih nastalih prevar, kot tudi drugih kaznivih dejanj.

Forenzični računovodja s pomočjo poglobljenega znanja iz računovodstva, revizije, poslovođenja in preiskovalnih spretnosti, ki ga uporablja pri svojem delu, dobi zanesljiv vpogled v (ne)pravilnost in (ne)poštenost poslovanja podjetja (Koletnik & Kolar, 2008, str. 120). Pri tem pa mora biti pozoren na različne skupine zaposlenih v podjetju, ki lahko zakrivijo prevaro (slika 4).

Slika 4: Odnosi med poslovodniki, gospodarskimi revizorji ter poslovodnimi in forenzičnimi računovodji

Vir: F. Koletnik & J. Kolar, *Forenzično računovodstvo*, 2008, str. 123.

3.3 Analiza Deloittovega forenzičnega centra o uspešnosti kontrole prevar v podjetjih

Številna podjetja so v zadnjih nekaj letih postajala čedalje bolj osredinjena na preprečevanje in odkrivanje prevar. K temu so pripomogli: nove zakonske zahteve, pritisk vodstev podjetij in povečana medijska obravnava. Ker natančni standardi nadzora prevar niso nikjer opredeljeni, ima vsako podjetje svoje kontrole, kako se spopasti s preprečevanjem in odkrivanjem prevar. Čedalje več podjetij zanima, kakšne kontrole uporabljajo drugi, saj bi tako lahko primerjala, ali imajo dobro zasnovane kontrole za preprečitev prevare (Deloitte Forensic Center, 2007, str. 4).

Da podjetja ne bi bila več tako negotova in bi bila bolj prepričana o svojih kontrolah, je Deloitte forenzični center izvedel raziskavo, v katero je bilo vključenih 277 vodilnih, ki so v podjetjih vključeni v kontrole prevar. Od 277 vodilnih, ki so sodelovali pri raziskavi, jih je bilo 46 odstotkov iz velikih podjetij, 31 odstotkov iz srednje velikih in 23 odstotkov iz malih. Vodilni, ki so sodelovali pri raziskavi, prihajajo iz različnih dejavnosti, kot so: finančne storitve, proizvodnja, tehnologija, mediji in telekomunikacije, energija in viri, znanost in zdravstvena nega, nepremičnine ... Prosili so jih, naj ocenijo učinkovitost njihovega podjetja na ključnih področjih kontrole prevar (Deloitte Forensic Center, 2007, str. 4).

Vprašanja so bila zastavljena tako, da so opredelila, kakšno prakso uporabljajo vodilna podjetja pri različnih vidikih nadzora nad prevarami. Analizirali so njihove različne pristope,

ki pripomorejo k boljši kontroli prevar. Podjetja so bila razvrščena v dve skupini: podjetja z učinkovitejšim nadzorom in podjetja z manj učinkovitim nadzorom. Kot učinkovitejša so bila obravnavana tedaj, ko je vodilni dal podjetju, v katerem deluje, povprečno oceno 3,5 ali več (na lestvici od 1 do 5) glede na njihovo uspešnost na naslednjih štirih področjih (Deloitte Forensic Center, 2007, str. 5):

- preprečevanje notranjih prevar,
- odkrivanje notranjih prevar,
- preprečevanje zunanjih prevar in
- odkrivanje zunanjih prevar.

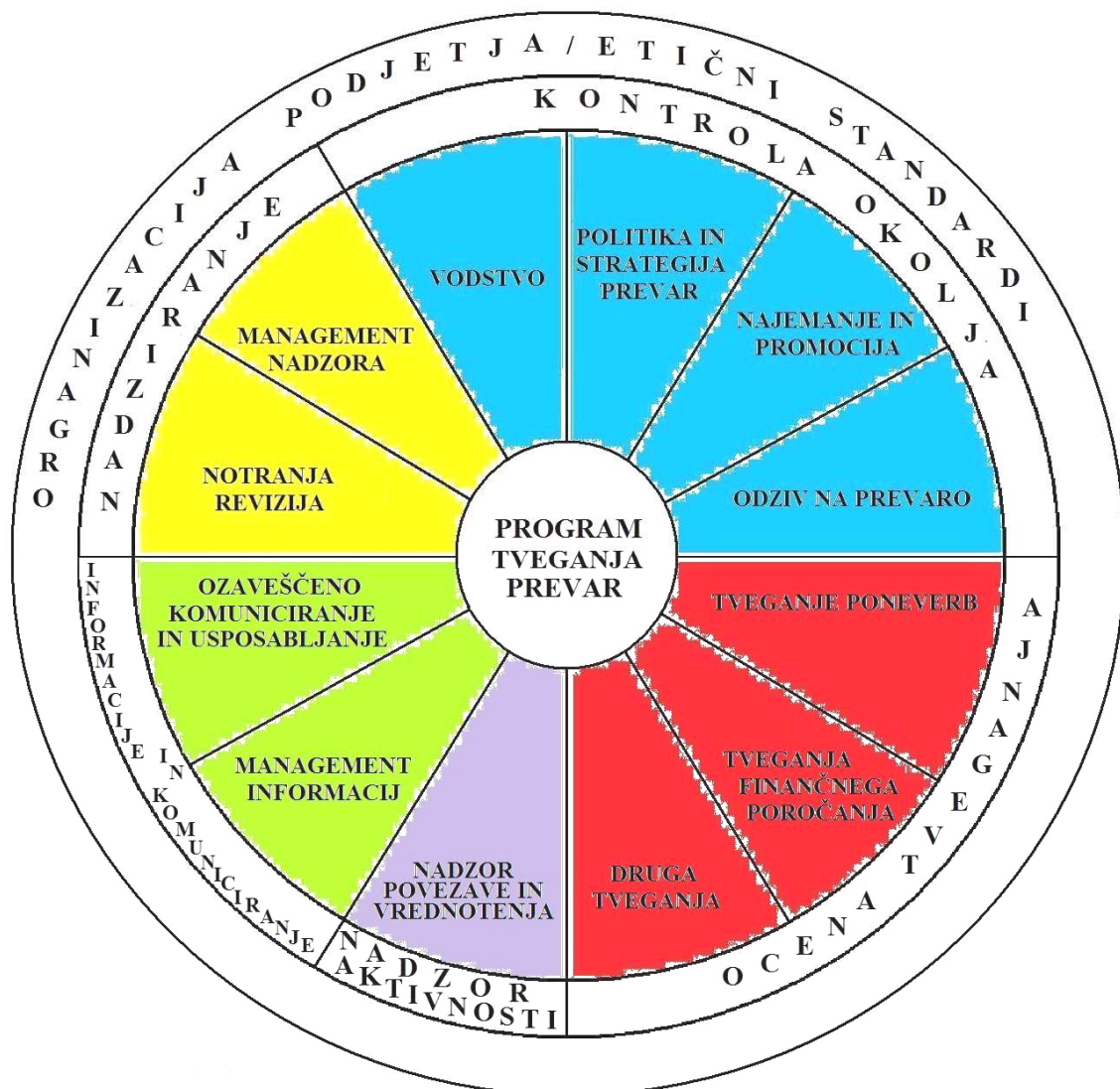
Manj učinkovite družbe pa so bile tiste, pri katerih je bila povprečna ocena nižja od 3,5. Glede na to opredelitev je 41 odstotkov vodilnih podjetje, v katerem delajo, ocenilo kot učinkovitejše, preostalih 59 odstotkov pa kot manj učinkovito pri kontroli prevar (Deloitte Forensic Center, 2007, str. 5).

Študija je pokazala kar velike razlike pri kontroli prevar med učinkovitejšimi in manj učinkovitimi podjetji. Opredelili so področja, na katerih manj učinkovita podjetja lahko povečajo svojo učinkovitost pri kontroli prevar glede na prakso bolj učinkovitih podjetij. Izkazalo pa se je tudi, da lahko učinkovitejša podjetja še izboljšajo učinkovitost pri kontroli prevar. Rezultati študije so predvsem zelo zanimivi za vodstvo podjetij, notranje revizorje, za ohranjanje premoženja in ugleda podjetja ter za zdajšnje in bodoče vlagatelje. Vodilni v podjetjih zdaj vedo, kako učinkovito je njihovo podjetje pri kontroli prevar in kaj lahko popravijo in storijo, da bodo učinkovitejši pri kontroli prevar (Deloitte Forensic Center, 2007, str. 5).

3.4 Nekaj ključnih elementov za odpravljanje prevar in celovitega tveganja

Podjetja morajo oceniti svoje možnosti za zmanjšanje izgube zaradi prevar v nekem okviru, ki so si ga zastavila. Organizacija PricewaterhouseCoopers (v nadaljevanju PwC) je predstavila tako imenovani »krog prevar« (slika 5), ki naj bi podjetjem pomagal pri odpravljanju prevar in drugih tveganj.

Slika 5: PwC-jev krog prevar

Vir: PwC, *Fraud in a downturn: A review of how fraud and other integrity risks will affect business in 2009*, 2009, str. 15.

Zelo pomembno je, da vsako podjetje samo določi, kako bo najbolje izvajalo strategijo, ki mu bo pomagala pri odkrivanju prevar in drugih tveganj. Postavili so nekaj vprašanj, ki bi si jih tisti, ki so v podjetju postavljeni za upravljanje, morali zastaviti ter dobiti oziroma najti odgovore na ta vprašanja. Tako bi dobili potrditev ali je njihova strategija pri odpravljanju prevar in drugih tveganj dovolj učinkovita.

Vprašanja, ki bi si jih morali po oceni organizacije PwC zastaviti vsi vodilni v podjetjih, se nanašajo na (PwC, *Fraud in a downturn: A review of how fraud and other integrity risks will affect business in 2009*, 2009, str. 16):

- organizacijo podjetja – Katere korake je podjetje izvedlo, da bi se prepričalo, ali imajo v podjetju pravi in najboljši način organiziranja? Ali zdajšnja strategija podjetja, vključno z novo, dodatno ureditvijo, podpira etično naravnost v podjetju ali jo slabi?
- upravljanje – Ali kot vodilni prejemajo zadostne informacije in postavljajo dovolj vprašanj, da bi ohranili dober strateški nadzor nad tveganjem prevare ter izgub in programi za preprečevanje nastanka prevar in drugih tveganj? Ali naredijo dovolj, da v podjetju spodbujajo kulturo, ki se bojuje proti prevaram?
- prevare in celovito politiko – Ali imajo kot vodilni v podjetju pravo politiko in prakso (opazijo opozorilne znake za možnost nastanka prevar, navzkrižja interesov, imajo odgovor na prevare) in kar je še pomembnejše, ali so pravilniki podjetja ustrezno objavljeni, spodbujani in uveljavljeni?
- najem in promocijo – Koliko kot vodilni vedo o ljudeh, ki so jih zaposlili na položaj, ki od njih zahteva odgovornost? Bi morali o njih vedeti še kaj, preden so jih prepeljali v podjetje ali jih nagradili z napredovanjem?
- oceno tveganja – Kaj je ključ prevar in celovitega tveganja? Kdo v podjetju ugotavlja to oceno in na katerih informacijah temelji ta ocena? Je kdo v podjetju pomislil, da lahko prevare in celovito tveganje izhajajo iz ljudi, s katerimi poslujejo (tj. njihov prodajni zastopnik, distributerji, skupno podjetje, partnerji in dobavitelji)?
- kontrolo povezave in vrednotenja – Je nadzorni sistem v podjetju oblikovan predvsem za ugotavljanje napak ali je dovolj uspešen tudi v tem, da prepreči ali odkrije prevare, korupcijo in nevarnost drugih kršitev? Ali uporabljajo najboljšo prakso nepredvidljive kontrole, vključno s pregledi na kraju samem, in podatkov, da bi tako zaznali in odvrčali potencialne prevare? Imajo zanesljive in zaupanja vredne programe, ki zaznavajo in prijavljajo nepravilnosti, ki so bistveni za boj proti goljufijam in kontroli nad korupcijo?
- upravljske informacije – Ali imajo naši srednji in višji organi vodenja v podjetju zadostne informacije, ki jih potrebujejo za obvladovanje prevar in celovitega tveganja? Dober informacijski sistem bo vključeval poročanje o izgubi zaradi prevar, pa tudi o tekočih notranjih preiskavah in bo prijavljal nepravilnosti delovanja.
- komuniciranje in izobraževanje – Ali njihovi zaposleni komunicirajo primerno in se zadostno usposabljaajo? Ali so vodje oddelkov, notranja revizija in finančno osebje učinkovita prva obrambna črta pri odkrivanju in preprečevanju prevar in celovitega tveganja? Ali so zaposleni dovolj usposobljeni za ugotavljanje prevar in celovitega tveganja na njihovih poslovnih področjih ter za razvoj preventivnih in zaznavnih kontrol, ki res delujejo?

SKLEP

Slabše razmere na gospodarskih trgih v današnjem času mnoge pripeljejo do tega, da vsaj pomislijo na poslovno prevaro. Čedalje več pa je žal tudi takih, ki dejansko preidejo k dejanju in poslovno prevaro tudi izvedejo. Zaposleni, ki se odloči za poslovno prevaro, lahko ob dobrem poznavanju šibkih točk podjetja poslovno prevaro gladko izpelje in jo tudi več let

uspešno prikriva. S tem podjetju in sebi dela veliko škodo, saj obstaja majhna možnost, da bo poslovna prevara ostala neodkrita. Zato morajo odgovorni v podjetju storiti veliko, da preprečijo nastanek poslovne prevare, še preden ta sploh nastane, za kar pa imajo na voljo več možnosti, ki jih je pametno uporabiti v čim večjem številu in čim učinkoviteje.

Še vedno pa se lahko zgodi, da kljub prizadevanju vodilnih v podjetju pride do poslovne prevare, za katero ne vedo. V tej točki mora svoje opraviti revizor, ki so ga vodilni v podjetju najeli, da bi preveril, ali so vsi podatki v računovodskih izkazih točni in pravilni ter ali so resničen in pošten prikaz stanja podjetja. Revizorjeva naloga je še toliko pomembnejša zaradi številnih poslovnih prevar, v katere so bila vpletena različna posloводства, pa tudi različne revizijske hiše in revizorji. To je na revizorje vrglo slabo luč, zato jim vlagatelji in javnost ne zaupajo več toliko kot prej. Pomembno je torej, da ima revizor poleg odgovornosti, da dobro preveri vse podatke v podjetju, ki ga revidira, tudi velikansko odgovornost, da ostane zvest sam sebi in se drži načel etike in poštenosti ter podjetju nazaj pridobi izgubljeno zaupanje.

Zaradi nekaterih prevar, ki so doletele gospodarstva po svetu, je nastal Sarbanes-Oxleyjev zakon, ki je bil zasnovan ravno z namenom, da bi zavaroval vlagatelje in poostрил nadzor nad podjetji in revizijskimi hišami. Z novim in strožjim zakonom želijo preprečiti nastanek novih prevar in vrniti zaupanje vlagateljev v podjetja in v njihovo poslovanje. Ravno zaradi tega zakona pa je v Evropski uniji nastala 8. Direktiva, ki jo je morala v svoj Zakon o revidiranju vgraditi tudi Slovenija.

Čedalje večji pomen pa pri preprečevanju prevar pridobiva tudi forenzično računovodstvo, ki z obširnimi znanjem preverja obvladovanje poslovnih tveganj v podjetju, s tem pa tudi preprečuje nastanek prevar ter odkriva in dokazuje nastale prevare. Forenzično računovodstvo ni stalna dejavnost v podjetju, temveč te strokovnjake najamejo po potrebi. Tudi v Sloveniji smo v zadnjem času priča številnim poročilom o izrednih revizijah, ki jih, denimo, naroči nov nadzorni svet. To so primeri prakse forenzičnega računovodstva.

Zaradi čedalje pogostejših poslovnih prevar, ki so prišle v javnost in so marsikoga presenetile, je organizacija PricewaterhouseCoopers predstavila vprašanja, ki bi si jih morali postaviti vodilni v podjetju, saj bi ob upoštevanju vseh dejstev močno zmanjšali nevarnost poslovnih prevar.

Vodilni v podjetju imajo torej veliko možnosti, da preprečijo prevare. Zelo pomembno je, da znajo oceniti tveganja v podjetju in da v podjetju vpeljejo učinkovite notranje kontrole. Seveda pa morajo biti vodilni v podjetju odgovorne in etične osebe, ki znajo vzpostaviti dobre medsebojne odnose, saj dobri odnosi v podjetju in zaupanje zaposlenih v njegov uspeh zagotavljajo večjo verjetnost, da se bo podjetje izognilo poslovnim prevaram.

LITERATURA IN VIRI

1. 2008 Report to the Nation on Occupational Fraud & Abuse, (2008). str. 28. Najdeno 04. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.acfe.com/documents/2008-rtn.pdf>.
2. COSO: Guidance on Monitoring Internal Control Systems, 2009.
3. Deloitte Forensic Center. Ten things about fraud control. (2007). Najdeno 02. avgusta 2009 na spletnem naslovu http://www.deloitte.com/dtt/cda/doc/content/us_forensic_tenthingsfraudcontrol_110607.pdf.
4. Koletnik, F. & Kolar, I. (2008). *Forenzično računovodstvo*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
5. Mladenovič, Z. (2006). *Odgovornost državnega revizorja za odkrivanje prevar*. Računsko sodišče RS.
6. Mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča o revidiranju. (2005). *MSR 210*.
7. Mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča o revidiranju. (2006). *MSR 240*.
8. Mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča o revidiranju. (2006). *MSR 300*.
9. Odar, M. (2008). *Zunanja revizija*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
10. PricewaterhouseCoopers, Corruption crackdown. (2009). str. 28. Najdeno 28. julija 2009 na spletnem naslovu http://www.pwc.com/en_US/us/foreign-corrupt-practices-act/publications/assets/pwc-corruption-crackdown-fcpa-2009.pdf.
11. Fraud in a downturn: A review of how fraud and other integrity risks will affect business in 2009. (2009). Najdeno 12. maja 2009 na spletnem naslovu http://www.pwc.co.uk/pdf/fraud_in_a_downturn.pdf.
12. Report to the nation on occupational fraud & abuse. (2008). str. 28.
13. *Sarbanes-Oxley ACT of 2002*. Najdeno 17. maja 2009 na spletnem naslovu http://www.sarbanes-oxley.com/section.php?level=1&pub_id=Sarbanes-Oxley.
14. *Sarbanes-Oxley ACT of 2002*. Najdeno 17. maja 2009 na spletnem naslovu <http://www.soxlaw.com/>.
15. Schilit, H. (2002). *Financial shenanigans*, New York: McGraw-Hill.
16. Statement of auditing standards. (2004). SAS 110.
17. Statement of auditing standards. (2002). SAS 99, SAS 103.
18. The Case for Global Governance, The EU 8th Directive and SOX, 2008, str. 3.

19. Zakon o revidiranju (Zrev-1). (2002). *Uradni list RS* št. 11/2001.
20. Zakon o trgu finančnih instrumentov. (2007). 327. člen (12. julij 2007).